

**ALTERNATYWNE METODY WSPIERAJĄCE
PROCES KSZTAŁTOWANIA U UCZNIĄ POSTAW
KONIECZNYCH DO RYNKU PRACY**

*ALTERNATIVE METHODS SUPPORTING THE PROCESS
OF DEVELOPING THE STUDENT'S ATTITUDES REQUIRED
AT THE LABOR MARKET*

Izabella Kust
Joanna Michalak-Dawidziuk

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie
im. Prof. Leszka J. Krzyżanowskiego

wsm.warszawa.pl

**ALTERNATYWNE METODY WSPIERAJĄCE PROCES
KSZTAŁTOWANIA U UCZNIĄ POSTAW KONIECZNYCH
DO RYNKU PRACY**

*ALTERNATIVE METHODS SUPPORTING THE PROCESS OF DEVELOPING
THE STUDENT'S ATTITUDES REQUIRED AT THE LABOR MARKET*

ISBN/EAN: 978-83-7520-225-0

REDAKTORZY:

Izabella Kust

Joanna Michalak-Dawidziuk

RECENZENT:

dr hab. Małgorzata Makiewicz

KOREKTA:

Aleksandra Nowosad

SKŁAD I ŁAMANIE:

Fedir Nazarchuk

OKŁADKA:

Photo credit: Olgierd Różycki, Elementy trygonometrii sferycznej,
Nominacja do wystaw w III edycji Międzynarodowego Konkursu Fotograficznego
Matematyka w obiektywie www.mwo.usz.edu.pl

Projekt: Fedir Nazarchuk

Ark. wydawnicze: 17,6

Nakład: 100

Warszawa 2016

Spis treści / Content

WSTĘP	7
INTRODUCTION	11

Część I / Chapter I

Szkoła i dom wobec edukacji alternatywnej *School and home with regard to alternative education*

EDYTA GRUSZCZYK-KOLCZYŃSKA	17
O niekorzystnych zmianach w wychowaniu dzieci. Działania naprawcze w zakresie rozwijania u dzieci zdolności do skupiania uwagi i gospodarowania zasobami poznawczymi i wykonawczymi <i>About unfavorable changes in raising children. Corrective activities in the field of children's developing of the ability to concentrate and manage cognitive and executive resources</i>	
PAUL EPSTEIN, ANN EPSTEIN	51
Montessori Education is an Occasion of Inquiry-Based Learning. Designs for Lifelong Learning <i>Edukacja Montessori jest okazją do uczenia się na podstawie pytań. Projekty do uczenia się przez całe życie</i>	
TANYA L. RYSKIND, J. D.	63
The Montessori Method, An Education for Life and for the 21st Century <i>Metoda Montessori, metoda edukacji dla życia i dla XXI wieku</i>	
IZABELLA KUST	75
Shaping attitudes required at the labor market during the educational process <i>Kształtowanie postaw niezbędnych na rynku pracy w procesie wychowania</i>	
MARIA STAWORZYŃSKA-GRZĄDZIEL	87
Maria Montessori - kobieta, która wyprzedziła swój czas <i>Maria Montessori - the woman who was ahead of her era</i>	
ELŻBIETA KWIATKOWSKA	107
Practical and pro-development dimension of Montessori's pedagogical method - seen through the eyes of preschool education students <i>Praktyczny i prorozwojowy wymiar pedagogiki montessoriańskiej - analiza wypowiedzi studentów pedagogiki przedszkolnej</i>	

Część II / Chapter II
Nauczyciel i uczeń w edukacji alternatywnej
Teacher and student in alternative education

- WOŁODYMYR RUDENKO** 123
Całość jako podstawa konceptualna do projektowania edukacji
w kontekście kultury
*Integrity as the conception to planning of education
in the context of culture*
- TAMARA PONIMANSKA** 137
Humanizacja przestrzeni dzieciństwa w procesie wychowania
Humanization of childhood space in the process of upbringing
- ILONA DYCHKIWSKA** 147
Rozwój osobowości pedagoga w koncepcji M. Montessori
jako wyznacznik odnowienia jego zawodowego przygotowania
*Personal development of a teacher in Montessori's concept
as a determinant of professional training updating*
- OLGA CHYŻNA** 155
Przygotowanie nauczycieli do zastosowania metodyki
Marii Montessori w kształtowaniu aktywności twórczej uczniów
szkoły podstawowej
*Preparation of Teachers for Maria Montessori Methodology
is Applied in the Development of Creative Activity of the Primary
School Pupils*
- NATALIA RUDENKO** 173
Jedność etniczna uczniów regionów Wschodu i Zachodu Ukrainy
Ethnic identity of pupils of the East and West regions of Ukraine
- TETIANA CHYZHKA** 183
Poglądowość na lekcjach fizyki w klasach profilu
humanistycznego
*The evidentness is on the lessons of physics in the humanitarian
classes*
- JOANNA MICHALAK-DAWIDZIUK** 197
Observation - as the motivation for the teacher to discover
themselves
*Obserwacja - jako motywacja dla nauczyciela do odkrywania
siebie*
- MĄGORZATA KIERZKOWSKA** 209
Kształtowanie się dziecięcych marzeń - rozważania teoretyczne
Forming children's dreams - theoretical consideration

ROLAND ŁUKASIEWICZ	219
Młodzież wobec wykluczenia społecznego na przykładzie szkół publicznych oraz szkół Montessori cz. II <i>Young people in accordance with social exclusion on example of public school and schools Montessori</i>	
ANNA MIKLER-CHWASTEK	249
Poznanie przez działanie w kontekście procesu uczenia się <i>Exploring the action in the context of the learning process</i>	
MAŁGORZATA SOJKA-CHOPTIANY	263
Humanistyczny potencjał edukacji kosmicznej Marii Montessori Humanistic potential of education of space Mary Montessori	
ALEKSANDRA RÓŻAŃSKA	275
Projekt dydaktyczny opracowania dziesiętkowego systemu pozycyjnego w świetle koncepcji P. H. van Hiele'a, J. Brunera i M. Montessori <i>Didactic's project elaboration of system dziesiętkowy in light of P. H. van Hiele'a, J. Brunera and M. Montessori</i>	
OLEKSII MATVIICHUK, SERCII PODLASOV	291
Symulatory komputerowe w kształtowaniu umiejętności eksperymentalnych z fizyki wśród studentów uniwersytetów technicznych <i>A computer simulation at forming experimental abilities in physics of students in technical universities</i>	
ZAKOŃCZENIE	307
CONCLUSION	309
NOTY O AUTORACH	311
NOTES ON AUTHORS	319
BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY	325

NATALIA RUDENKO

Jedność etniczna uczniów regionów Wschodu
i Zachodu Ukrainy

*Ethnic identity of pupils of the East and West
regions of Ukraine*

ABSTRACT

Determinations of concepts "ethnic identity", "ethnic tolerance" are specified. The results of comparative analysis of ethnic identity of pupils from the different East and West regions of Ukraine testify to high level of ethnic tolerance. In life they use the typical methods of maintenance for the ethnic group, a language and customs of the people wish to keep. At the most pupils (sex of women and masculine) an ethnic identity is expressed on the type of norm, natural advantage of own ethnic-cultural values, high tolerance and readiness to peaceful intentions in multicultural mutual relations.

KEY WORDS:

national consciousness, ethnic identity, ethnic tolerance.

ABSTRAKT

W poniższym tekście dokonano uściślenia pojęcia „jedności etnicznej”, „tolerancji etnicznej”. Wyniki analizy porównawczej i jedności etnicznej uczniów starszej klasy z różnych regionów Ukrainy świadczą o dosyć wysokim poziomie etnicznej tolerancji uczniów Wschodu i Zachodu Ukrainy. W życiu wykorzystują oni typowe sposoby zachowania dla swojej grupy etnicznej, dbają o zachowanie języka etnicznego i obyczajów swojego narodu. Wśród większości uczniów (zarówno płci żeńskiej i męskiej) jest wyrażona jedność etniczna za typem normy, przyrodnicza przewaga własnych wartości etniczno-kulturowych, wysoki poziom tolerancji i gotowości do pokojowych stosunków międzyetnicznych.

SŁOWA KLUCZOWE:

świadomość narodowa, jednolitość etniczna, tolerancja etniczna.

WSTĘP

Problem jedności etnicznej na współczesnym etapie rozwoju naszego państwa jest tematem bardzo aktualnym i ważnym. Aktualność tego tematu badania warunkuje się stałymi procesami uświadomienia człowieka jako podmiotu duchowej działalności. W pierwszej kolejności dotyczy to młodych ludzi, którzy dziś szukają nowych życiowych punktów orientacyjnych i ideałów. Wśród kierunków kształtowania takim punktem orientacyjnym stało się wychowanie patriotyczne, które przyczynia się do podniesienia świadomości i godności narodowej, pielęgnowania języka ojczystego, kultury i tradycji, odpowiedzialności za przyrodę, potrzebę osobistego zaangażowania się w los ojczyzny. Lecz w jaki sposób odbywa się wychowanie patriotyczne, jak formuje się świadomość narodowa młodego człowieka – te pytania są kwestiami otwartymi.

WYKŁAD

Kształtowanie wyobrażeń socjalnych młodzieży pomaga rozwojowi jej adaptacyjnych możliwości do zmiennych, niestabilnych warunków społeczeństwa, które stale ulegają transformacji. W takim społeczeństwie właśnie na jedność etniczną przypada największe „obciążenie” co do orientacji należących do niej ludzi (Вознесенська, Скнар 2007: 13).

Jedność etniczna – to uświadomienie przynależności do pewnej etnicznej wspólnoty, identyfikacja z innymi jej członkami wskutek wspólnoty historycznej pamięci, kulturalnych archetypów itp. Jedność etniczna wymaga niekiedy kolejności w poszczególnych zachowaniach człowieka, tak aby inni ludzie mogli odnieść ją do pewnej etnicznej kategorii (Садохин 2002: 120).

Jedność etniczna w wąskim sensie jest jednym z komponentów etniczności. Najczęściej pojęcie „eticzność” używają politolodzy, kiedy mają na myśli „uporczywą i wyraźną samoidentyfikację, ukierunkowaną na przynależność etniczną, ale także konflikty na tle etnicznym”. To pojęcie badali Talcott Parsons, Eric John Ernest Hobsbawm, A. Kogen, Fred Riggs, Pierre L. van den Berghe, R. Mest, S. Enloy, W. Freeman, A.G. Divere, Lola Romanucci Ross, F. Bart i inni naukowcy. Od lat 70-ch XX st. dominuje odmienne podejście do badania jedności etnicznej. Naukowcy postrzegają to zjawisko jako fenomen, który przejawia się we współdziałaniu. Oprócz tego, wielu badaczy interpretuje pojęcie „eticzne współdziałanie” jako rozstrzygający czynnik w osiągnięciu jedności

etnicznej. A więc, jedność etniczna najczęściej rozpatrywana jest jako skutek stosunków międzyetnicznych (Лупье 2004: 77).

W ojczystej etnologii pojęcia „etniczności” i „jedności etnicznej”, tak samo, jak i inne pojęcia zakorzenione w „etno”, najczęściej wykorzystywane są jako współwymienne, które oznaczają „naród jako wspólnotę narodową”. Odpowiednio, „etniczność” i „jedność etniczna” pojmowane jako narodowość (w sensie przynależności narodowej) i jedność narodowa (w sensie identyfikacji siebie z pewnym narodem).

Identyczność etniczna jest odczuciem przynależności do pewnej etnicznej wspólnoty, jednakowej z odczuciami innych jej członków, wskutek wspólnoty pamięci historycznej, wspomnień o wspólnych przodkach i emocjonalnych związkach z ojczyzną, a także wspólnotę głównych komponentów kultury, co najczęściej ma wyraz w solidarności z członkami tej wspólnoty (Крысько, Сапакуй 1996: 20). Pojęcie jedności etnicznej obecnie rozpatruje się z punktu widzenia kilku różnych podejść konceptualnych. Według pierwszej koncepcji, etniczna przynależność stanowi odwieczną istotę, która istnieje w przyrodzie poza czasem. Ten pogląd zyskał poparcie przedstawicieli socjobiologii, którzy rozpatrują jedność etniczną jako późniejszy rozwój procesów selekcji genetycznej i dostosowania do środowiska.

Inna koncepcja przypisuje jedności etnicznej warunki sytuacyjne, a zatem uznaje to zjawisko jako niedługie i niestałe.

Między tymi dwoma poglądami, występują różnice na gruncie historycznym i symboliczno-kulturalnym. Głównymi atrybutami wspólnoty są: nazwa grupy, wspólna historyczna pamięć, poczucie tożsamości narodowej, jeden albo kilka głównych komponentów wspólnej kultury, pamięć o przodkach i poczucie solidarności u znacznej części wspólnoty. Historyczna pamięć, jako jeden z głównych atrybutów jedności etnicznej może być w znacznej mierze mitologizowany, jednak jej obecność jest koniecznym warunkiem kształtowania i istnienia etnicznej wspólnoty później. Wzmacnianie albo osłabienie subiektywnego znaczenia każdego z nazwanych atrybutów dla członków wspólnoty jest związane ze stopniem ich etnicznej świadomości i poziomem etnicznego konsolidowania całej wspólnoty.

Jedność etniczna może być postrzegana zarówno w aspekcie indywidualnym, jak również i zespołowym. Zespołowa jedność etniczna oparta jest na podłożu kulturalnym na przestrzeni wielu pokoleń. Ten typ jedności etnicznej stwarza poczucie ciągłości międzypokoleniowej w danej wspólnotie etnicznej.

Do głównych czynników, które utrwalają jedność (identyczność), należą: tworzenie państwa, mobilizacja wojskowa i religia. Liczne historyczne fakty poka-

zują, że tworzenie jedności politycznej odgrywa główną rolę w procesie kreowania poczucia wspólnoty etnicznej. Wojna mobilizuje poczucie i świadomość wspólnoty etnicznej, staje się siłą jednoczącą życie wspólnoty. Jednocześnie dostarcza wspomnień i mitów dla kolejnych pokoleń. Religia odgrywa ważną duchową i społeczną rolę, zachowując pamięć o obrządkach i tradycjach narodu, a także przekazując kolejnym pokoleniom pamięć o wspólnym etnicznym pochodzeniu. Można twierdzić, że wojny i podboje, banicje i ujarzmienia, imigracja i religijne zabobony, jak świadczą liczne historyczne przykłady, częściej umacniały, aniżeli rujnowały poczucie etnicznej przynależności u wielu etnicznych wspólnot (Лурье 2004: 160).

Ostatnio rośnie znaczenie jeszcze jednego - nie mniej ważnego - parametru etnicznej identyfikacji, tj. psychicznego składu etnosa jako całokształtu specyficznych cech charakteru, mentalności, świadomości. Tę oznakę bronił filozof Gustaw Shpet, który wyraził zdanie, że psychologię narodu trzeba badać na mocy zrozumienia sensu obiektywnych zjawisk kulturalnych, w których utrwalają się typowe subiektywne uczucia narodu. Według jego koncepcji, „duch narodu”, czyli charakter ludowy, symbolizuje sens i ideę narodu. Jednak wirtualność „ducha narodowego” nierzadko determinuje sceptycyzm etnologii, co do wysuwania tego parametru jako wskaźnika dyferencjalnego. Na przykład, Igor Kon uważa, że należy mówić nie o charakterze narodowym, lecz o niektórych specyficznych właściwościach psychiki poszczególnych grup ludzi, którzy wchodzić w skład konkretnego narodu (Шпет 1996: 55).

Lew Gumilev koncentrował się na tym, że charakter narodowy jest mitem, ponieważ zmienia się w ciągu ewolucji etnosa (Гумилев 1993: 24). A jednak we współczesnej etnologii jest ustalona myśl o obecności statycznych i dynamicznych cech składu psychologicznego etnosa: pierwsze są odpornymi produktami etnogenezy, drugie mogą zmieniać się, znikać i znowu pojawiać. Do statycznych komponentów psychologii etnosa odnoszą etniczny charakter, temperament, etniczną świadomość, mentalność narodu (Лурье, 2004: 20).

Etniczny charakter jest całokształtem najbardziej wyraźnych cech osobowych (fizycznych i duchowych) i stanu psychicznego, właściwych przedstawicielom pewnego etnosa. To pojęcie jest wirtualne i uogólnione, przecież psychika każdego człowieka jest indywidualna. Jednak etniczny charakter składa się z najbardziej jaskrawych jakości psychologicznych, które są właściwe etnosowi. Etniczny charakter przejawia się w stereotypach postrzegania, odczucia, zachowania i ustala się nie tylko przez samoocenę, ale i na mocy stereotypizacji cech charakteru przedstawicieli innych etnosów.

Badacze zauważają, że cechy etnicznego charakteru mogą modyfikować się, są dynamiczne, jednak ich dynamiczność realizuje się w ciągu długotrwałego cza-

su. Dlatego wydają się one być wyraźnie osadzone i utrwalone w psychice etnosa. Przejawy etnicznego charakteru są oznaczone pojęciem „bazowa struktura charakteru” w koncepcji amerykańskiej badaczki Ruth Benedikt, która wysunęła hipotezę o tym, że w każdej kulturze jest właściwy, specyficzny typ osobowości z pewną dominantą cech i modeli zachowania (Кох, 1984: 33).

Uczestnictwo jednostki w życiu społecznym i kulturalnym pewnej etnicznej grupy (użycie języka, konfesyjna przynależność, członkostwo w organizacjach politycznych i socjalnych, wsparcie kulturalnych tradycji i inne) dosyć często rozpatruje się jako wskaźnik jedności etnicznej. Powstaje jednak wiele pytań o obecność związku między tym, za kogo jednostka się uważa oraz tym, jak działa ona w życiu, czyli między etniczną samoidentyfikacją a przynależnością do grupy etnicznej.

Pojęcie jedności etnicznej ma wielostopniowy charakter. Jednostki mogą na różnych poziomach identyfikacji odczuwać swoją przynależność jednocześnie do kilku etnicznych wspólnot. Można przytoczyć przykład, kiedy jeden człowiek jednocześnie identyfikuje siebie z kilku etnicznymi wspólnotami różnego poziomu: Ukrainiec (główny etniczny pododdział, etnos), Hucuł (etnograficzna grupa, subetnos), Słowianin (metaetniczna wspólność).

Do struktury jedności etnicznej należą takie główne komponenty jak:

1. etniczna samonazwa;
2. etniczna orientacja, czyli wiedza o grupach etnicznych – swoje i cudze, ich historię, obyczaje, właściwości kultury (Баронін 2000: 77).

Na podstawie wiedzy o grupach etnicznych formuje się kompleks wyobrażeń, które stwarzają system oznak etnoróżniczkujących: język, wartości, normy, pamięć historyczna, religia, mity, charakter narodowy, ludowa i fachowa sztuka, pojęcie o ziemi rodzinnej i inne.

Identyfikacja etniczna jest procesem psychicznym, za pomocą którego jednostka A (albo grupa jednostek) wyznacza (wyznaczają) do którego etnosu należy jednostka B (Садохин 2002: 65). Samoidentyfikacja etniczna jest procesem odniesienia człowieka do pewnej wspólnoty etnicznej.

W pracach naukowych istnieje myśl o tym, że pozytywna jedność etniczna jest podstawą etnicznej tolerancji. Tolerancja rozumiana jako nieobecność albo osłabienie reagowania na jakikolwiek niepomyślny czynnik wskutek obniżenia czułości na jego wpływ (Темичева 2001: 1). Pojęcie „tolerancja” formowało się w ciągu wielu stuleci. Idea tolerancji powstała jeszcze w okresie antycznym i najpierw istniała jako rozwiązanie problemu stosunku do mniejszości religijnej (Лекторский 1997: 46 – 54).

Tolerancja (od łac. tolerantia – cierpliwość) jest cierpliwością do cudzych poglądów, wierzeń, politycznych upodobań i pozycji, zachowania itp. Tolerancja zawiera w sobie cechy, które sprzyjają pokojowemu rozwiązywaniu konfliktów: poczucie jedności w różnorodności, poszukiwanie kompromisów, obywatelstwo, patriotyzm, stosunek do innych ludzi, gotowość wysłuchania racji innych, szacunek do praw innych osób, osobista odpowiedzialność (przed rodziną, członkami grupy, państwem), samodyscyplina (dobrowolne wykonywanie praw i reguł), otwartość w zakresie światopoglądu, krytyczność (Почебурт 2005: 16).

Michael Walzer uważa, że warunkiem i jednocześnie konieczną składową tolerancji jest pokojowa koegzystencja ludzi z różną historią, kulturą i przynależnością (Вальцер 2000: 17).

Tolerancja, zdaniem Muhtarera, jest uznanie prawa człowieka do własnej opinii, jej głoszenia i argumentowania; tolerancyjny, spokojny stosunek człowieka do osądów innych; jest zasadą, która daje prawo każdemu do wolności światopoglądowej (Мухтерер 2005: 64).

Badaczka tolerancji Nadezda Fedotowa zaznacza: „Tolerancja jest uznaniem legalności prawnych interesów innego, które nie stają w konflikcie z moralnością, a jednocześnie jest otwarta wobec doświadczenia, gotowości do dialogu i do rozszerzenia własnego doświadczenia” (Федотова, 2004 : 10).

Kształtowanie uczucia tolerancji rozpoczyna się od wysiłku nad ograniczeniem agresji, przekształcenia ortodoksyjności w tolerancję. Na gruncie tolerancji formuje się system wartości, centrum którego jest Wszechświat, ludzkość jako ogół, ogólnokulturowe sensy (kosmopolityzm). Ostatnio zauważa się dwa aspekty tolerancji tj.: pozytywny (otwartość dialogiczna, „czułość ekumeniczna” według F. Dostojewskiego) i negatywny (konformizm, indyferentność, pasywna lojalność, obojętność, gotowość poddania się asymilacji, marginalizm).

Badania niektórych naukowców (G. Soldatova, L. Shaigerova, O. Sharkova) pokazują, że wśród dzieci, ale także wśród młodzieży, rozpowszechniony jest pogląd nienormatywny, a także podejście negatywne, którego przejawem jest poniżanie ludzi innej narodowości, kultury albo religii. U podstaw takiego nietolerancyjnego zachowania leży kryzysowa transformacja typu hiperidentyczności (etnoegoizm, narodowy fanatyzm), kiedy ponadpozytywny stosunek do swojej grupy wywołuje przeświadczenie wyższości nad „innymi”. W międzyetnicznym współdziałaniu hiperidentyczność przejawia się różnymi formami etnicznej nietolerancji: od irytacji w stosunku do członków innych grup etnicznych, do polityki ograniczenia ich praw. Z drugiej strony, istnieje możliwość, że kształtowanie jedności etnicznej nastolatka nastąpi zgodnie z typem hipoidentyczności, w pierwszej kolejności, etnonihilizmowi, który charakteryzuje się wyrzeczeniem swej kultury, brakiem chęci podtrzymywania własnej etnokul-

turowej przynależności, negatywizmem i nietolerancją w stosunku do swojego narodu (Солдато́ва, Шайгерова, Шарова 2000: 178). Uświadczenie własnej przynależności identyczności przez młodego człowieka i omawianie, porównanie z innymi poglądami, będzie sprzyjało kształtowaniu wyobrażeń etnosocjalnych młodzieży.

Podstawą tolerancyjnego stosunku do ludzkości jest pozytywna jedność etniczna, w strukturze której pozytywny obraz własnej etnicznej grupy współistnieje z pozytywnym wartościowym stosunkiem do innych grup etnicznych (Руденко, Шишкина, Шишкина 2002: 65-71).

Przynależność do grupy etnicznej jest również sposobem wyróżnienia się, zwrócenia na siebie uwagi. Dzięki etniczności można podnieść swoją wartość. Silną potrzebę etnicznej przynależności można określić przez wskaźniki uczestnictwa w grupie tj.: chęć bycia członkiem grupy, poziom wewnątrzgrupowego przywiązania i stopień zadowolenia z uczestnictwa w grupie.

Ważniejsze znaczenie ma aspekt emocjonalny. Charakter emocji, które odczuwają osoby w stosunku do własnej grupy, uczuć i ich zmiany odzwierciedlają dynamikę obrazu grupy z punktu widzenia jej atrakcyjności lub jej braku, a także wpływają na wzajemne stosunki z innymi grupami.

G. Berri i M. Plizent podczas badań tolerancji etnicznej ustaliły, że tylko pewność swojej własnej pozytywnej grupy może dać podstawę dla szacunku wobec innych grup i może przejawiać się w gotowości wymiany idei i wspólnym działaniu. Nadeżda Lebedeva na podstawie koncepcji Berri-Plizent na temat psychologicznych podstaw tolerancji etnicznej i jej roli w regulacji działalności grupy socjalnej udowodniła, że pozytywna jedność etniczna jest podstawą etnicznej tolerancji (Лебедева 1999: 6-41).

Uwzględniając aktualności problematyki jedności etnicznej celem naszego badania stała się analiza typów, wskaźników i ewentualnych różnic, występujących w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie przyczyn przynależności etnicznej. Obiektem badania była przynależność etniczna uczniów starszych klas, natomiast przedmiotem badania – typy i wskaźniki przynależności etnicznej. Badania zostały przeprowadzone wśród uczniów starszych klas z różnych regionów Ukrainy.

W badaniu były sformułowane dwie robocze hipotezy badawcze:

Pierwszą roboczą hipotezą badawczą było przypuszczenie występowania różnic pomiędzy grupami dziewcząt i chłopców w zakresie postrzegania jedności etnicznej uczniów starszych klas Wschodu i Zachodu Ukrainy.

Drugą roboczą hipotezą badawczą jest założenie braku różnic w przyczynach przynależności etnicznej wśród uczniów starszych klas Wschodu i Zachodu Ukrainy.

Głównymi zadaniami badania są:

1. Analiza stanu badanego problemu w pracach naukowych.
2. Analiza różnic gender, przynależności etnicznej i wyznaczenie przyczyny ich przejawów.
3. Na podstawie analizy porównawczej ujawnić właściwości przynależności etnicznej i tolerancji uczniów starszych klas z różnych regionów Ukrainy.

Metody badań: analiza teoretyczna; metodyki eksperymentalne: metodyka „Jedność etniczna” (O. Romanowa), metodyka „Typy jedności etnicznej” (G. Soldatowa), metodyka „Tolerancji etnicznej” (F. Malhazowa), metodyka „nietolerancja – tolerancja” („INTOL”), statystyczna obróbka danych.

W badaniu wzięło udział 60 uczniów z 9 - 11 klas szkoły - liceum nr 19 miasta Równego (Zachód Ukrainy) i 60 uczniów z 10 - 11 klas miasta Sewerodoneck (Wschód Ukrainy).

WNIOSKI

Badanie wykazało, że pozytywne postrzeganie jedności etnicznej jest właściwe większości uczniów starszych klas i Wschodu i Zachodu Ukrainy. W praktyce badani wykorzystują typowe dla swojej grupy etnicznej sposoby zachowania, deklarują chęć wykorzystywania języka etnicznego i utrzymują obyczaje swojego narodu. W większości ankietowani uczniowie starszych klas wyrażają jedność etniczną zgodnie z normą: przewaga własnych wartości etnokulturowych, wysoki poziom tolerancji i gotowości do pokojowych stosunków międzyetnicznych. Ocena inności rozkładów częstości poziomów tolerancji wśród badanych uczniów, według kryterium chi-kwadrat, pozwoliła utrwać nieobecność statystyczną znaczącej rozbieżności z prawdopodobieństwem 0,90 we wskaźnikach etnicznej identyczności u uczniów płci żeńskiej i męskiej. Można wyciągnąć wnioski o tym, iż istnieje jednakowo ogólna prawidłowość kształtowania i rozwoju jedności etnicznej u dziewcząt i chłopców. Te dane nauczyciele mogą wykorzystywać w pracy pedagogicznej w szkołach podstawowych i liceach podczas doboru form i metod wychowania patriotycznego.

Weryfikacja drugiej hipotezy badawczej, dotyczącej braku różnic wśród dziewcząt i chłopców, w zakresie przyczyn przynależności etnicznej wśród uczniów starszych klas Wschodu i Zachodu Ukrainy, przeprowadzono na podstawie oceny różnic rozkładów częstości za pomocą kryterium chi-kwadrat. Statysty-

ka potwierdziła brak znaczącej rozbieżności na poziomie prawdopodobieństwa 0,90.

Analiza porównawcza pokazała, że stopień etnicznej tolerancji jest prawie jednakowy u uczniów starszych klas szkół zarówno w Równem, jak i Sewerodonecku.

Wskaźniki poziomu zapotrzebowania na etniczną przynależność są wyższe u uczniów ze Wschodniego regionu Ukrainy (22%). Dostyc niskim okazał się stopień włączenia uczniów Równego i Sewerodoneck do stowarzyszeń narodowo-kulturalnych, które odgrywają ważną rolę w kształtowaniu pozytywnej jedności etnicznej i etnicznej tolerancji. Różnią się również znaczeniem wskaźnika „Ocena stosunków większości a mniejszości”. Na przykład, 7 uczniów (12%) z Równego uważa, że etniczna większość (rdzenna ludność) nie ma prawa dominować nad etniczną mniejszością. Dla Wschodniego regionu Ukrainy (Sewerodoneck) ten wskaźnik wynosi 17 uczniów (29%), czyli powyżej 17% w porównaniu do uczniów z Równego. Dla wskaźnika „Znaczenia etnicznej przynależności” dla wszystkich respondentów z Równego i Sewerodonecka za kryterium chi-kwadrat była ujawniona statystyczna, znacząca rozbieżność w rozkładach odpowiednich częstotliwości.

Analiza gender świadczy o tym, że wskaźniki pozytywnej jedności etnicznej dziewcząt obu miast są jednakowe, lecz wskaźniki chłopców ze Sewerodonecka są znacznie niższe w porównaniu ze wskaźnikami chłopców z Równego (11%).

Znaczenie wyników badania polega na tym, że mogą one zostać wykorzystane przez nauczycieli i psychologów w praktyce przy organizacji wychowania patriotycznego, a także w trakcie pracy indywidualnej z uczniami.

BIBLIOGRAFIA

- Асмолов А.Г. (ред.). (2005). На пути к толерантному сознанию. Москва: Смысл.
- Баронін, А.С. (2000). Етнопсихологія. Київ: МАУП.
- Вальцер М. (2000). О терпимости. Москва: Идея-Пресс.
- Вознесенська, О., Скнар, О. (2007). Шляхи формування етносоціальних уявлень молоді. Практична психологія і соціальна робота, № 9, С. 10-18.
- Гумилев, Л.М. (1993). Етносфера: История людей и история природы. Москва: Екопрос.
- Кон, И.С. (1984). В поисках себя. Личность и ее самосознание. Москва: Политиздат.
- Крысько, В.Г., Саракуй, Е.А. (1996). Введение в этнопсихологию. Москва: Старый сад.

- Лебедева, Н.М. (1999). Введение в этническую и кросс-культурную психологию. Москва: Ключ-С.
- Лекторский, В.А. (1997). О толерантности, плюрализме и критицизме. Вопросы философии, № 11, С. 46-54.
- Лурье, С. (2004). Историческая этнология. Москва: Академический Проект: Гаудеамус.
- Мухтерем, В. (2005). Міжетнічна толерантність як феномен поліетнічного українського суспільства. Віче, № 4 (156). С. 62-66.
- Почебут, Л.Г. (2005). Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межетнической толерантности: Учебное пособие. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та.
- Руденко, Н.Н., Шишкина, А.И., Шишкина, О.И. (2002). К вопросу о воспитании этнической толерантности подростков. Педагогический альманах: наука и практика, № 3-4, С. 65-71.
- Садохин, А.П. (2002). Этнология. Москва: Гардарики.
- Солдатова, Г.У., Шайгерова, Л.А., Шарова, О.Д. (2000). Тренинг «Учимся толерантности». На пути к толерантному сознанию / Под ред. Асмолова А.Г. Москва: Смысл.
- Темичева, Е. (2001). Толерантность в России: свои и чужие. Толерантность как условие существования. Москва: Агентство социальной информации: информационно - аналитический бюллетень, № 22, С. 1-6.
- Федотова, Н.Н. (2004). Толерантность как мировоззренческая и инструментальная ценность. Философские науки, № 4. С. 3-10.
- Шпет, Г.Г. (1996). Введение в этническую психологию. СПб.: ПЕТ.